

182-modda. Mulk huquqining vujudga kelish asoslari

Mulk huquqining vujudga kelish asoslari quyidagilardan iborat: mehnat faoliyati; mol-mulkdan foydalanish sohasidagi tadbirkorlik va boshqa xo'jalik faoliyati, shu jumladan mol-mulkni yaratish, ko'paytirish, bitimlar asosida qo'lga kiritish; davlat mol-mulkini xususiyashtirish; meros qilib olish; egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat; qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa asoslar.

Qarang: mazkur Kodeksning 183, 184, 187-moddalari, 69-bobi, Mehnat kodeksining IX bobi, O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasi, "Davlat tasarrufidan chiqarish va xususilashtirish to'g'risida"gi Qonunning 1-moddasi.

183-modda. Mulkni yaratish va ko'paytirish

Mulk huquqi yangi mol-mulkni yaratish hamda mulkdor ixtiyoridagi mol-mulkni ko'paytirish natijasida vujudga kelishi mumkin.

Agar qonun hujjatlarida yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, mol-mulkdan xo'jalik usulida va o'zgacha usulda foydalanish natijalari, shu jumladan mahsulot, hosil va boshqa daromadlar mulkdorga tegishli bo'ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning 272-moddasining ikkinchi qismi, 536-moddasi, 964-moddasining birinchi qismi, O'zbekiston Respublikasining "Garov to'g'risida"gi Qonuni 5-

moddasining uchinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Ipoteka to‘g‘risida”gi Qonuni 22-moddasining ikkinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Ijara to‘g‘risida”gi Qonuni 9-moddasi.

184-modda. Bitim bo‘yicha mol-mulkni olish

Mol-mulk olish-sotish, ayirboshlash, hadya qilish shartnomalari, hamda qonun bilan taqiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinishi mumkin.

Basharti, qonunlarda boshqacha ko‘rsatilmagan bo‘lsa, mol-mulk yangi mulkdorga o‘tganida, universal huquqiy vorislik tartibida sobiq mulkdorning huquq va burchlari ham unga o‘tadi.

Qarang: mazkur Kodeksning 185-moddasi, III bo‘limining 3-kichik bo‘limi, 284, 393, 484, 549-moddalari, 1035-moddasi ikkinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Ipoteka to‘g‘risida”gi Qonuni 25-moddasining birinchi qismi.

185-modda. Shartnoma asosida mol-mulk oluvchida mulk huquqining vujudga kelish payti

Shartnoma asosida mol-mulk oluvchida mulk huquqi, agar qonun hujjatlarida yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo‘lmasa, ashyo topshirilgan paytdan boshlab vujudga keladi.

Agar mol-mulkni boshqa shaxsga berish haqidagi shartnoma davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi yoki notarial tasdiqlanishi kerak bo‘lsa, mol-mulkni oluvchida mulk huquqi shartnoma ro‘yxatdan o‘tkazilgan yoki tasdiqlangan paytdan boshlab, shartnomani ham notarial tasdiqlash, ham davlat

ro'yxatidan o'tkazish zarur bo'lganida esa — ro'yxatdan o'tkazilgan paytdan boshlab vujudga keladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [84](#), [111](#), [186](#), [365](#), [388](#), [390](#), [424](#), [481](#), [486](#), [488](#), [490](#), [493](#), [513](#), [531](#)-moddalari.

186-modda. Ashyolarni topshirish

Ashyolarni oluvchiga topshirish, shuningdek yetkazib berish majburiyatini olmagan holda boshqa shaxsga berilgan ashyolarni oluvchiga jo'natish uchun transport tashkilotiga yoki aloqa tashkilotiga topshirish ashyolarni topshirish hisoblanadi.

Ashyo oluvchining yoki u ko'rsatgan shaxsning ixtiyoriga amalda tushgan paytdan boshlab oluvchiga topshirilgan hisoblanadi.

Ashyoni tasarrufdan chiqarish to'g'risidagi shartnoma tuzilayotgan paytgacha u oluvchining ixtiyoriga o'tib bo'lgan bo'lsa, ashyo unga shu paytdan e'tiboran topshirilgan hisoblanadi.

Konosamentni yoki ashyoga tegishli boshqa tasarruf etuvchi hujjatni topshirish ham ashyoni topshirishga tenglashtiriladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [390](#), [541](#), [578](#), [581](#)-moddalari, [711](#)-moddasining [ikkinchi qismi](#).

187-modda. Egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat

Mulkdor bo'lmagan, lekin ko'chmas mol-mulkka o'n besh yil davomida yoki boshqa mol-mulkka besh yil davomida o'ziniki kabi halol, oshkora va uzluksiz egalik qilgan shaxs bu

mol-mulkka mulk huquqini oladi (egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat).

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 24.09.2004-yildagi "Yakka tartibda qurilgan uyga bo'lgan mulk huquqi bilan bog'liq nizolar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida" 14-son qarorining [27-bandi](#).

Ko'chmas va boshqa mol-mulkka davlat ro'yxatidan o'tkazilishi shart bo'lgan mulk huquqi ushbu mol-mulkka egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat tufayli olgan shaxsda ana shunday ro'yxatdan o'tkazilgan paytdan boshlab vujudga keladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [84-moddasi](#).

Egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat tufayli mulk huquqini olganga qadar mol-mulkka o'ziniki kabi egalik qilib turgan shaxs o'z egaligini mol-mulkning egalari bo'lmagan, shuningdek qonunda yoki shartnomada nazarda tutilgan boshqa asoslarga ko'ra egalik qilish huquqi bo'lmagan uchinchi shaxslardan himoya qilish huquqiga ega.

Egalik qilish muddatini vaj qilib keltiradigan shaxs o'zi huquqiy vorisi bo'lgan shaxsning bu mol-mulkka egalik qilib kelgan barcha vaqtini o'zining egalik qilish vaqtiga qo'shishi mumkin.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 24.09.1999-yildagi "Fuqarolik ishlarini sudda ko'rishga tayyorlash va ularni ko'rish muddatlari to'g'risida" 18-son qarorining [11, 12-bandlari](#).

Shaxs ixtiyorida bo‘lib, ushbu Kodeksning [228](#), [229](#), [230](#) va [232](#)-moddalariga muvofiq uning egaligidan talab qilib olinishi mumkin bo‘lgan ashyolarga doir egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat tegishli talablar bo‘yicha da’vo muddati tamom bo‘lganidan keyin o‘ta boshlaydi.

Qarang: mazkur Kodeksning [150](#), [151](#)-moddalari, 1185-moddasining [uchinchi qismi](#), Vazirlar Mahkamasining 21.01.2006-yildagi 8-son qarori bilan tasdiqlangan “Egasiz turar joylarni aniqlash, ularni hisobga olish va davlat mulkiga o‘tkazish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomning [16-bandi](#).

188-modda. Yer uchastkalariga bo‘lgan mulk huquqi

Fuqarolar va yuridik shaxslarning yer uchastkalariga bo‘lgan mulk huquqi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda, tartibda va shartlarda yuzaga keladi.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasi Yer kodeksining [30-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 24.07.2006-yildagi “Yuridik shaxslar va fuqarolarning binolari hamda inshootlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalarini xususiylashtirish to‘g‘risida” PF-3780-son [Farmoni](#).

189-modda. Hamma yig‘ib olishi mumkin bo‘lgan ashyolarni mulkka aylantirish

Qonun hujjatlarida yovvoyi mevalar, yong‘oq, zamburug‘lar, rezavor mevalar hamda o‘simlik, hayvonot dunyosi va jonsiz tabiatning hamma olishi mumkin bo‘lgan boshqa obyektlarini yig‘ish yo‘li bilan fuqarolar mulkiga aylantirish tartibi va shartlari belgilab qo‘yilishi mumkin.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining “O‘simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni 4-moddasining uchinchi qismi, 30, 34, 36-moddalari, O‘zbekiston Respublikasining “O‘rmon to‘g‘risida”gi Qonunining 30-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni 4-moddasining uchinchi qismi, 29, 34, 35-moddalari.

190-modda. Moddiy madaniy meros obyektlarini xo‘jasizlarcha saqlash

Agar mulkdor o‘ziga qarashli moddiy madaniy meros obyektiga xo‘jasizlarcha munosabatda bo‘lsa va uning but saqlanishini ta‘minlamasa, madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasidagi davlat boshqaruvini amalga oshiruvchi tegishli organlar mulkdorni moddiy madaniy meros obyektiga xo‘jasizlarcha munosabatda bo‘lishni to‘xtatish haqida ogohlantiradi. Agar mulkdor ushbu talabni bajarmasa, tegishli organlarning da‘vosiga ko‘ra sud moddiy madaniy meros obyektini olib qo‘yish haqida qaror chiqarishi mumkin va ushbu moddiy madaniy meros obyekti davlat mulkiga o‘tadi. Olib qo‘yilgan moddiy madaniy meros obyektining qiymati mulkdorga kelishuvda belgilangan miqdorda, nizo chiqqan taqdirda esa sud tomonidan belgilangan miqdorda to‘lanadi.

Kechiktirib bo‘lmaydigan hollarda moddiy madaniy meros obyektini olib qo‘yish haqidagi da‘vo oldindan ogohlantirmasdan ham qo‘zg‘atilishi mumkin.

(190-modda O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-apreldagi O‘RQ-476-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son)

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni II bo‘limi, 23-moddasining ikkinchi qismi, 24-moddasi, 26-moddasining ikkinchi qismi.

191-modda. Egasiz ashyo

Egasi bo‘lmagan yoki egasi noma’lum bo‘lgan ashyo egasiz ashyo hisoblanadi.

Agar bu hol topilma to‘g‘risidagi, qarovsiz hayvonlar va xazina to‘g‘risidagi qoidalarda rad etilmagan bo‘lsa, egasiz ko‘char ashyolarga egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat asosida qo‘lga kiritilishi mumkin.

Qarang: mazkur Kodeksning 187, 192 — 196-moddalari.

Egasiz ko‘chmas ashyolar tegishli davlat organining yoki fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organining arizasiga muvofiq ko‘chmas mol-mulkni davlat ro‘yxatiga oluvchi organ tomonidan hisobga olinadi.

Qarang: mazkur Kodeksning 84-moddasi.

Egasiz ko‘chmas ashyo hisobga olinganidan keyin bir yil muddat o‘tgach, davlat mol-mulkini boshqarishga vakolati bo‘lgan organ yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi bu ashyoni davlat mulkiga yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi

boshqarish organi mulkiga kirgan deb hisoblash to'g'risidagi talab bilan sudga murojaat etishi mumkin.

(191-moddaning to'rtinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 25-apreldagi O'RQ-405-sonli Qonuni tahririda — O'R QHT, 2016-y., 17-son, 173-modda)

Qarang: O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi 34-bobi, O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonuni 14-moddasi birinchi qismining sakkizinchi xatboshisi.

Sudning hal qiluv qaroriga binoan davlat mulkiga o'tmagan deb hisoblangan egasiz ko'chmas ashyo uni tashlab ketgan mulkdorning egaligiga, foydalanishiga va tasarrufiga yana qabul qilinishi yoki egalik qilish huquqini vujudga keltiruvchi muddat asosida qo'lga kiritilishi mumkin.

Egasiz ashyolarni aniqlash va hisobga olish tartibi O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan belgilanadi.

Qarang: O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi 36-moddasining oltinchi qismi, Vazirlar Mahkamasining 21.01.2006-yildagi 8-son qarori bilan tasdiqlangan "Egasiz turar joylarni aniqlash, ularni hisobga olish va davlat mulkiga o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 03.02.2006-yildagi "Yer kodeksini tatbiq qilishda sud amaliyotida vujudga keladigan ayrim masalalar to'g'risida" 3-son qarorining 15-bandi.

192-modda. Topilma

Yo‘qolgan ashyoni topib olgan shaxs bu haqda uni yo‘qotgan shaxsni yoki ashyo egasini yoxud uni olish huquqiga ega bo‘lgan o‘zga ma‘lum shaxslardan birontasini darhol xabardor etishi hamda topilgan ashyoni shu shaxsga qaytarishi shart.

Basharti, ashyo binoda yoki transportda topilgan bo‘lsa, u shu binoning yoki transport vositasining egasi bo‘lmish shaxsga topshirilmog‘i lozim. Topilma topshirilgan shaxs ashyoni topib olgan shaxsning huquqlarini qo‘lga kiritadi va uning majburiyatlarini o‘z zimmasiga oladi.

Basharti, topilgan ashyo qaytarilishini talab qilish huquqiga ega bo‘lgan shaxs noma‘lum bo‘lsa yoki uning manzili ma‘lum bo‘lmasa, ashyoni topib olgan shaxs topilma to‘g‘risida ichki ishlar organiga, tegishli davlat organlariga yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organiga ma‘lum qilishi shart.

(192-moddaning uchinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O‘RQ-542-sonli [Qonuni](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son)

Ashyoni topib olgan shaxs uni o‘zida saqlab turishga yoki saqlash uchun ichki ishlar organi, tegishli davlat organi yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organiga yoxud ular ko‘rsatgan shaxsga topshirishga haqlidir.

(192-moddaning to‘rtinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O‘RQ-542-sonli [Qonuni](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son)

Qarang: mazkur Kodeksning [191](#), [193](#), [194-moddalari](#).

193-modda. Topilmaga egalik huquqini olish

Agar yo‘qolgan ashyoni olishga haqli bo‘lgan shaxs topilma to‘g‘risida ichki ishlar organiga yoki tegishli davlat organiga xabar qilingan paytdan e‘tiboran olti oy mobaynida aniqlanmasa hamda ashyoni topgan shaxsga yoxud ichki ishlar organiga, tegishli davlat organiga yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organiga ushbu ashyoga bo‘lgan o‘z huquqi to‘g‘risida arz qilmasa, ashyoni topib olgan shaxs unga egalik huquqini oladi.

(193-moddaning birinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O‘RQ-542-sonli [Qonuni](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son)

Basharti, ashyoni topib olgan shaxs topilgan ashyoni mulk qilib olishdan bosh tortsa, ashyo davlat mulkiga o‘tadi.

Qarang: mazkur Kodeksning [191](#), [192](#), [194-moddalari](#).

194-modda. Topilma bilan bog‘liq xarajatlarni to‘lash va ashyoni topib olgan shaxsni taqdirlash

Ashyoni topib olgan hamda uni olishga haqli bo‘lgan shaxsga qaytarib bergan shaxs ana shu shaxsdan, ashyo davlat mulkiga yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi mulkiga o‘tgan hollarda esa — tegishli davlat organi yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organidan ashyoni saqlash, topshirish yoki sotish bilan bog‘liq xarajatlarni, shuningdek

ashyoni olishga haqli bo'lgan shaxsni topish uchun ketgan xarajatlarni undirish huquqiga ega.

Ashyoni topib olgan shaxs uni olishga haqli bo'lgan shaxsdan topilma uchun ashyo qiymatining yigirma foiziga qadar miqdorida mukofot talab qilishga haqlidir.

Basharti, topib olingan hujjatlar yoki o'zga ashyolar ularni olishga haqli bo'lgan shaxsning o'zi uchungina qimmatga ega bo'lsa, mukofot miqdori shu shaxs bilan kelishuv asosida, kelishuvga erishib bo'lmagan taqdirda esa — sud orqali belgilanadi. Topilgan ashyoni qaytarib berishni talab qilishga haqli bo'lgan shaxs topilma uchun ko'pchilik o'rtasida mukofot va'da qilgan bo'lsa, u ko'pchilik o'rtasida va'da qilingan mukofotni o'sha shartlarga muvofiq to'laydi.

Basharti, ashyoni topib olgan shaxs topilma haqida xabar qilmagan bo'lsa yoki uni yashirishga uringan bo'lsa, mukofot olish huquqi vujudga kelmaydi.

Qarang: mazkur Kodeksning [191 — 193-moddalari](#).

195-modda. Qarovsiz hayvonlar

Qarovsiz yoki adashgan chorva mollarini yoxud boshqa qarovsiz uy hayvonlari yoki qo'lga o'rgatilgan hayvonlarni tutib olgan shaxs ularni egasiga qaytarishi shart, basharti hayvonlarning egasi yoki uning qayerdaligi noma'lum bo'lsa, tutib olgan paytdan boshlab uch kundan kechiktirmay topilgan hayvonlar to'g'risida ichki ishlar organiga, tegishli davlat organi yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organiga xabar qilishi shart, ular hayvonlarning egasini qidirish choralari ko'radilar.

(195-moddaning birinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O'RQ-542-sonli [Qonuni](#)

tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son)

Hayvonlarning egasi qidirilayotgan vaqtda ularni saqlash hamda ulardan foydalanish uchun tutib olgan shaxsda qoldirilishi yoxud zarur sharoiti bo'lgan boshqa shaxsga saqlash va foydalanish uchun topshirilishi mumkin. Qarovsiz hayvonlarni tutib olgan shaxsning iltimosiga ko'ra hayvonlarni boqishi uchun zarur sharoiti bo'lgan shaxsni topish hamda hayvonlarni unga topshirishni tuman va shahar obodonlashtirish boshqarmalari huzuridagi qarovsiz hayvonlarni tutish bo'limlari, tegishli davlat organi yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi amalga oshiradi.

(195-moddaning ikkinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 23-maydagi O'RQ-542-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son)

Qarovsiz hayvonlarni tutib olgan shaxs hamda bu hayvonlar saqlash va foydalanish uchun berib turilgan shaxs ularni lozim darajada saqlashlari shart va hayvonlar nobud bo'lishi yoki shikastlanishi uchun aybdor bo'lsalar, hayvonlarning narxi doirasida javobgar bo'ladilar.

Qarang: mazkur Kodeksning 985-moddasi.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi hamda Ichki ishlar vazirligining 29.03.2012-yildagi "Qarovsiz qolgan hayvonlarni otib tashlash tartibi to'g'risida yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi qarori.

196-modda. Xazina

Egasi aniqlanishi mumkin bo'lmagan yoki qonunga binoan huquqlarini yo'qotgan xazina, ya'ni yerga ko'milgan yoki boshqacha usulda yashirilgan pul yoxud qimmatbaho buyumlar xazina yashirib qo'yilgan mol-mulk (yer uchastkasi, imorat va shu kabilar) mulkdori bo'lgan shaxs va xazinani topgan shaxs mulkiga, agar ular o'rtasidagi kelishuvga muvofiq boshqacha tartib belgilangan bo'lmasa, teng ulushlarda o'tadi.

Xazina u yashirib qo'yilgan yer uchastkasi yoki boshqa mol-mulk egasining roziligisiz qazishma ishlarini olib borgan yoki boylik qidirgan shaxs tomonidan topilgan taqdirda, bu xazina u topilgan yer uchastkasining yoki boshqa mol-mulkning egasiga topshirilishi kerak.

Moddiy madaniy meros obyektlari jumlasiga kiradigan ashyolardan iborat xazina topilgan taqdirda, ular davlat mulkiga topshirilishi kerak. Bunda xazina yashirib qo'yilgan yer uchastkasi yoki boshqa mol-mulkning egasi va xazinani topgan shaxs birgalikda xazina qiymatining ellik foizi miqdorida mukofot olish huquqiga egadirlar. Agar ular o'rtasidagi kelishuvda boshqacha tartib belgilangan bo'lmasa, mukofot bu shaxslar o'rtasida teng ulushlarda taqsimlanadi.

(196-moddaning uchinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-apreldagi O'RQ-476-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son)

Bunday xazinani u yashirib qo'yilgan mol-mulk egasining roziligisiz qazishma ishlarini olib borgan yoki boylik qidirgan shaxs topib olsa, bu shaxsga mukofot to'lanmaydi va xazina batamom mulkdorning ixtiyoriga o'tadi.

Xazina topish uchun qazishma va qidiruv ishlarini olib borish mehnat yoki xizmat vazifalariga kiradigan shaxslarga nisbatan ushbu moddaning qoidolari qo‘llanilmaydi.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi [Qonuni](#), Vazirlar Mahkamasining 22.03.1993-yildagi 151-son qarori bilan tasdiqlangan “Musodara qilingan, egasiz mol-mulkni, vorislik huquqi bo‘yicha davlat ixtiyoriga o‘tgan mol-mulkni va xazinalarni hisobga olish, baholash va sotish tartibi haqida”gi [Nizom](#).

197-modda. Mulk huquqining bekor bo‘lish asoslari

Mulk huquqi mulkdorning ixtiyoriy suratda majburiyatni bajarishi, mulkdorning mol-mulk taqdirini hal qiladigan bir tomonlama qaror qabul qilishi, sud qarori asosida mol-mulkni olib qo‘yish (sotib olish) yo‘li bilan, shuningdek mulk huquqini bekor qiluvchi qonun hujjatlariga asosan bekor bo‘ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [164](#), [198 — 206-moddalari](#), O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi [36-moddasining uchinchi qismi](#), O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining [27-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat protsessual kodeksining [211](#), [289-moddalari](#).

198-modda. Mol-mulkni tugatish va hisobdan chiqarish

Mol-mulkni yo‘q qilish (tugatish) natijasida mulk huquqini bekor qilishga qonunlarga zid bo‘lmagan hollarda yo‘l qo‘yiladi.

Mulkdor tomonidan tarixiy, ilmiy, badiiy qimmatga yoki o‘zga madaniy qimmatga ega bo‘lgan mol-mulkning yo‘q qilinishiga yo‘l qo‘yilmaydi. Alohida hollarda sud qarori bilan mazkur mol-mulk musodara qilinishi yoki agar u yo‘q qilingan bo‘lsa, uning qiymati undirib olinishi mumkin.

(198-moddaning ikkinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-apreldagi O‘RQ-476-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son)

Mol-mulkni yuridik shaxsning balans hisobidan chiqarish natijasida mulk huquqining bekor qilinishi qonun hujjatlarida yoki ta’sis hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda va shartlarda amalga oshiriladi.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni 26-moddasining ikkinchi qismi.

199-modda. Mol-mulkni mulkdordan olib qo‘yish

Mol-mulkni mulkdordan olib qo‘yishga qonunlarda nazarda tutilgan hollarda va tartibda mulkdorning majburiyatlari bo‘yicha undiruv ana shu mol-mulkka qaratilgan taqdirda, shuningdek natsionalizatsiya qilish, rekvizitsiya va musodara qilish tartibida yo‘l qo‘yiladi.

Agar qonunga asosan shaxsga tegishli bo‘la olmaydigan mol-mulk uning mulki bo‘lib qolsa, ushbu mol-mulkka nisbatan mulk huquqi sud tartibida bekor qilinib, olib qo‘yilgan mol-mulkning qiymati shaxsga to‘lanadi.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 53-moddasi ikkinchi qismi, mazkur Kodeksning 202 — 204-moddalari, O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksining 11-moddasining beshinchi, oltinchi qismlari, O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 23-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi Qonuni 5 — 7-boblari, “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunning 16, 17-moddalari.

200-modda. Qarzni nizosiz tartibda undirib olish

Majburiyatlar bo‘yicha qarzni, shu jumladan budjetga to‘lovlar bo‘yicha qarzni nizosiz tartibda undirib olishga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda yo‘l qo‘yiladi.

Mulkdor nizosiz tartibda undirib olish to‘g‘risidagi qarorga rozi bo‘lmagan taqdirda sudga murojaat qilishga haqli.

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri) 121-moddasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 09.08.1996-yildagi “Budjet bilan hisob-kitoblar uchun xo‘jalik yurituvchi subyektlarning mas’uliyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-1504-son Farmoni 2-bandining ikkinchi xatboshisi, Prezidentning 01.11.2007-yildagi PQ-722-son Qarori bilan tasdiqlangan “Ijro yig‘imini undirish va foydalanish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom.

201-modda. Qimmatbaho metallar va toshlarga mulk huquqining vujudga kelish hamda bekor bo‘lish xususiyatlari

Xom va ishlov berilgan qimmatbaho metallar va toshlarga (zargarlik va boshqa maishiy buyumlardan tashqari) mulk

huquqining vujudga kelish hamda bekor bo'lish xususiyatlari qonun hujjatlari bilan belgilab qo'yiladi.

Qarang: mazkur Kodeksning 164, 167 — 169-moddalari, 13.02.2003-yildagi 75-son qaror bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalari”ning VIII bo‘limi.

202-modda. Natsionalizatsiya

Natsionalizatsiya — fuqarolarga hamda yuridik shaxslarga qarashli natsionalizatsiya qilinayotgan mol-mulkka nisbatan mulk huquqini haq to'lash asosida qonun hujjatlariga muvofiq davlat ixtiyoriga o'tkazishdan iborat.

Mazkur mol-mulk keyinchalik denatsionalizatsiya qilingan taqdirda, agar qonunlarda o'zgacha tartib belgilab qo'yilgan bo'lmasa, sobiq mulkdorlar ushbu mol-mulkning qaytarib berilishini talab qilishga haqlidirlar.

Qarang: mazkur Kodeksning 285-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 32-moddasining birinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 7-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Xususiy korxona to‘g‘risida”gi Qonuni 21-moddasining birinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Jamoat fondlari to‘g‘risida”gi Qonuni 7-moddasining ikkinchi qismi, “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni 21-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 17-moddasi.

203-modda. Rekvizitsiya

Tabiiy ofatlar, avariylar, epidemiyalar, epizootiyalar yuz bergan taqdirda va favqulodda tusdagi boshqa vaziyatlarda mol-mulk jamiyat manfaatlarini ko‘zlab, davlat hokimiyati organi qaroriga muvofiq mulkdordan unga mol-mulkning qiymatini to‘lagan holda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va shartlar asosida olib qo‘yilishi mumkin (rekvizitsiya).

Rekvizitsiya o‘tkazilishiga sabab bo‘lgan vaziyatlarning amal qilishi to‘xtaganidan keyin rekvizitsiya qilingan mol-mulkning sobiq egasi saqlanib qolgan mol-mulkni o‘ziga qaytarib berishni talab qilishga haqli.

Qarang: mazkur Kokeksning [285-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi [289-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 32-moddasining [ikkinchi qismi](#), O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni [7-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining “Xususiy korxona to‘g‘risida”gi Qonuni 21-moddasining [birinchi qismi](#), O‘zbekiston Respublikasining “Jamoat fondlari to‘g‘risida”gi Qonuni 7-moddasining [ikkinchi qismi](#), “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni [21-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni [17-moddasi](#).

204-modda. Musodara

Qonunda nazarda tutilgan hollarda mol-mulk sudning qaroriga muvofiq jinoyat yoki o‘zga huquqbuzarlik qilganlik

uchun haq to‘lamasdan mulkdordan olib qo‘yilishi mumkin (musodara).

Qarang: O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kokeksining 27-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi 289-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 32-moddasining birinchi qismi, O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 7-moddasi, O‘zbekiston Respublikasining “Jamoat fondlari to‘g‘risida”gi Qonuni 7-moddasining ikkinchi qismi, Vazirlar Mahkamasining 15.07.2009-yildagi 200-son Qarori bilan tasdiqlangan “Davlat daromadiga o‘tkaziladigan mol-mulkni olib qo‘yish, sotish yoki yo‘q qilib tashlash tartibi to‘g‘risida”gi Nizom.

205-modda. Mol-mulkni olib qo‘yish chog‘ida uning qiymatini aniqlash va zararlarni undirib olish huquqi

Mulk huquqi bekor qilinganda olib qo‘yilayotgan mol-mulkning qiymati, agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib o‘rnatilgan bo‘lmasa, baholovchi tashkilot tomonidan mulk huquqi bekor qilingan paytda belgilanadi.

(205-moddaning birinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2010-yil 17-sentabrdagi O‘RQ-257-sonli Qonuni tahririda — O‘R QHT, 2010-y., 37-son, 315-modda)

Olib qo‘yilgan mol-mulkning qiymatini mulkdorga to‘lash bahosi haqida mulkdor sudga e‘tiroz bildirishi mumkin.

Mulkdor mol-mulkining olib qo‘yilishi munosabati bilan yetkazilgan boshqa zararlarni to‘lashni ham talab qilishga haqli.

Qarang: mazkur Kokeksning 199, 202 — 204-moddalari, O‘zbekiston Respublikasining “Baholash faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.

206-modda. Mulkdorning mol-mulkini bevosita olib qo‘yishga qaratmagan holda mulk huquqining bekor qilinishi

Davlat organining mulkdorning mol-mulkini olib qo‘yishga bevosita qaratilmagan qarori munosabati bilan, shu jumladan mulkdorga qarashli uy, boshqa imoratlar, inshootlar yoki ekinlar joylashgan yer uchastkasini olib qo‘yish to‘g‘risidagi qarori munosabati bilan mulk huquqining bekor qilinishiga qonunlarda belgilangan hollar va tartibdagina yo‘l qo‘yiladi, bunda mulkdorga olib qo‘yilgan mol-mulkka teng qimmatli mol-mulk mulk huquqi asosida beriladi va uning ko‘rgan boshqa zararlari to‘lanadi yoki mulk huquqi bekor qilinishi bilan yetkazilgan zarar to‘la hajmda to‘lanadi.

(138-moddaning birinchi qismi O‘zbekiston Respublikasining 2015-yil 20-avgustdagi O‘RQ-391-sonli Qonuni tahririda — O‘R QHT, 2015-y., 33-son, 439-modda)

Olib qo‘yilayotgan yer uchastkasidagi uylarning, boshqa imoratlarning, inshootlarning yoki ekinlarning, shuningdek yer uchastkasiga bo‘lgan huquqning bozor qiymatini aniqlash belgilangan tartibda baholovchi tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi. Bunda xususiy mulk huquqi bekor qilinganda olib qo‘yilayotgan mol-mulkning va yer uchastkasiga bo‘lgan huquqning bozor qiymati bevosita ushbu mol-mulkni olib qo‘yishdan oldingi holatga ko‘ra yoki kelgusida olib qo‘yilishi haqidagi xabar mol-mulkning va yer uchastkasiga bo‘lgan

huquqning bozor qiymatiga ta'sir qilgan paytdagi holatga ko'ra baholovchi tashkilot tomonidan aniqlanadi.

Olib qo'yilayotgan yer uchastkasidagi uyni, boshqa imoratlarni, inshootlarni yoki ekinlarni buzib tashlashga zararlarning o'rni bozor qiymati bo'yicha oldindan va to'liq qoplanguniga qadar yo'l qo'yilmaydi.

(206-modda O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 20-avgustdagi O'RQ-391-sonli Qonuniga asosan ikkinchi va uchinchi qismlar bilan to'ldirilgan — O'R QHT, 2015-y., 33-son, 439-modda)

Mulk huquqining bekor qilinishiga olib keladigan qarorga mulkdor rozi bo'lmagan taqdirda, bu qaror nizo sud tomonidan hal qilingunicha amalga oshirilishi mumkin emas. Nizoni ko'rib chiqish vaqtida mulkdorga yetkazilgan zararni to'lash bilan bog'liq barcha masalalar ham hal qilinadi.

Qarang: O'zbekiston Respublikasi Yer kodeksining 37-moddasi, 41-moddasi to'rtinchi — beshinchi qismlari, 86-moddasi birinchi qismining ikkinchi xatboshi, ikkinchi qismi, Uy-joy kodeksining 28, 29-moddalari.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 02.05.1997-yildagi "Xususiylashtirilgan turar joylarga egalik qilish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf qilish bilan bog'liq ishlar bo'yicha sud amaliyoti haqida" 3-son qarori 5-bandining birinchi xatboshisi, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 14.09.2001-yildagi "Uy-joy nizolari bo'yicha sud amaliyoti haqida" 22-son qarorining 24-bandi, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 03.02.2006-yildagi "Yer

*kodeksini tatbiq qilishda sud amaliyotida vujudga keladigan
ayrim masalalar to‘g‘risida” 3-son qarorining 16-bandi.*